

příčin a dopadů vnějších vlivů na mateřství a nastínění úvah o mateřství různých sociálních vrstev. Kniha se snaží mapovat současné podmínky, v kterých se realizuje mateřství, nalézt konfliktní body a navrhnout k nim alternativní řešení. Jistě se najde někdo, komu seznam předložených řešení nepřijde úplný a odpovědi na autorem vznesené otázky vyčerpávající. Připomeňme si, že toto ani nebylo cílem knihy. Autorovým záměrem bylo rozšířit pro-rodinnou agendu zvážením alternativních pojetí sladění práce a rodiny a zohledněním odlišných zájmů žen a přimět čtenáře podívat se na problematiku z jiné perspektivy. A to se mu velmi dobře povedlo.

Gilbert, Neil (2008): *A Mother's Work*, New Haven: Yale University Press. ISBN 978-0300-11967-1

Jaroslava Hasmanová Marháňková

Rutina genderu nejen v každodenním životě

HOLMES, Mary (2009): Gender and Everyday life. London: Routledge.

Koncept genderu a genderová studia formující se kolem něj prošly dramatickým rozvojem od šedesátých let, kdy psychiatr Robert Stoller ve své práci poprvé použil pojem gender pro označení aspektů sexuality, které jsou primárně naučené, rozvíjí se až po narození a odkazují tak ke vlivu kultury spíše než k biologickým základům. Dichotomie pohlaví a gender se od té doby, především díky práci Ann Oakley ze sedmdesátých let (u nás dostupná v překladu práce Pohlaví, gender a společnost) stala nedílnou součástí každé učebnice sociologie. Mary Holmes navazuje na tuto tradici knihou, která je přehledným a čtivým úvodem do problematiky genderu. Kniha je určena především studentům, čemuž je uzpůsobena i forma, kterou autorka volí. Celou knihou se jako linka vine přístup, který autorka přirovnává k sociologické imaginaci Charlese Wrighta Millse. Tu chápe především jako historickou komparaci. Autorka tak v knize hojně využívá odkazy na historický vývoj genderových vztahů a proměn maskulinity a feminity. Můžeme diskutovat, nakolik tento přístup vyčerpává obsah pojmu sociologická imaginace, pravdou ale zůstává, že v kontextu cílů, které si kniha klade a publika, na niž se obrací, se jedná o metodu vhodnou. Odkaz na variabilitu a proměnlivost genderových rolí a vztahů dobře ilustruje nesamozřejmost toho, co to znamená být mužem a ženou na různých místech a v různém častě. Zdánlivá přirozenost mužských a ženských rolí je nejlépe dekonstruována odkazem na jejich neustále proměňování. V tomto ohledu tak odbočky k historickému komparování jednotlivých jevů fungují jako vhodná cesta ke kritickému promýšlení genderových vztahů.

Samotná kniha je rozdělena do pěti kapitol. První z nich se věnuje ambivalentnosti kategorie biologického pohlaví. Poukazuje na kulturní variabilitu v chápání pohlaví (například v případě tzv. třetího genderu u Severoamerických Indiánů, či fa`afafine na Samoe) i na nejasnou definici biologického pohlaví a především jeho spojení s konkrétním chováním mužů a žen. Následující kapitola pak představuje teorie genderové socializace. Nejvíce se přitom soustřeďuje na etnometodologické přístupy zdůrazňující procesuální charakter genderu, který je neustále utvářen a dále upevňován v rámci každodenních interakcí. Kapitola se letmo dotýká i teorie performativity Judith Butler, která v současné době představuje jeden z nejcitovanějších pokusů a nové promyšlení kategorie genderu. Patří k velkým kladům této knihy, že zmiňovanou teorii, která radikálně dekonstruuje původní dichotomii genderu a pohlaví, představuje srozumitelným způsobem, jenž se nedopouští násilných zjednodušení. Tato schopnost autorky se line celou knihou, která je velmi přístupná čtenářům i ve chvílích, kdy se dotýká složitých témat a konceptů. Následující kapitola věnující se genderovanosti vztahů tematizuje otázky genderu a sociální stratifikace, které se dotýkají veřejné i soukromé sféry. Holmes v ní s odkazem na práci Sylvii Walby hovoří o přechodu od soukromého k veřejnému patriarchy. Zatímco v rámci soukromého patriarchy se pozice ve společnosti odvozuje od skupinové příslušnosti a muži jako skupina ovládají ve všech sférách ženy jako skupinu, veřejný patriarchát objevující se v současné společnosti představuje uspořádání, kdy malá část mužů vytváří ve veřejné sféře rozhodnutí dotýkající se života v celé společnosti. Na tuto kapitolu věnují se především genderovým nerovnostem navazuje část nazvaná Vzдорování genderu v každodenním životě. Pod tímto slibným názvem se skrývá stručná historie feministického hnutí věnující se především první a druhé vlně feminismus. Třetí vlna feminismu je v tomto přehledu zastoupena pouze odkazem na queer theory prosazující úplné rozmazání hranic mezi genderovými a sexuálními kategorie. Vedle feministických hnutí staví Holmes v této kapitole stručný vývoj tzv. mužských hnutí formujících se na jednu stranu jako paralela k feminizmu a na stranu druhou jako reakce na změny, které s sebou nová redefinice vztahu mezi muži a ženami přináší. Závěrečná kapitola Budoucnost genderu je pro čtenáře malým zklamáním. Ačkoliv v ní Holmes zajímavým způsobem propojuje odkazy na populární kulturu s morálním apelem upozorňujícím především na ekologické hrozby, zůstává její zamyšlení spíše na rovině citovaných sci-fi, které balancují mezi děsivou vizí Země zničené globální ekologickou katastrofou, kde se vztahy mezi muži a ženami opět začínají řídit „právem silnějšího“ a utopickou vizí androgynní společnosti, kde se biologická i genderovaná těla definitivně rozpouští.

Kniha *Gender and everyday life* vyšla v rámci edice *The New Sociology*. Jako součásti této série vychází více jak desítky titulů (namátkou například *Religion and everyday life*, *Community and everyday life*, *The body and everyday life*). Tento projekt si podle editora série Anthony Elliota klade za cíl „seznámit čtenáře...s různými způsoby, jakými sociologie reflektuje a transformuje podmínky a osy našeho globalizovaného světa“ (ELLIOT, Anthony in HOLMES, Mary, 2009, s: IX). Sám o sobě je to cíl poměrně ambiciózní,

zvláště vzhledem ke stále proměňujícímu se a rozrůžňujícímu se sociologickému myšlení. V případě konceptu genderu se jedná o úkol vpravdě nadlidský. Mary Holmes se přitom ve své práci drží spíše tradičního pojetí genderu. Opomíjí například úplně problematiku vztahu genderu a sexuality či otázky, které s sebou přináší třetí vlna feminismu a jež nejzřetelněji a také nejradikálněji reagují právě na podmínky globalizovaného světa. Holmes současný vývoj v rámci genderových studií přibližuje pouze svým důrazem na provázanost genderu a dalších kategorií jako je třída či etnicita. Reflektuje tak současnou proměnu v uvažování o genderu jako samostatné kategorii směrem k pohledu na jeho vzájemnou interakci s dalšími kategoriemi, jež zakládá specifickou zkušenost dekonstruující ideu jakékoliv kolektivní „ženskosti“. Kniha v souladu s tímto přístupem představuje také otázky tzv. mužských studií. Přibližuje tak pohledy na ustavování a proměny maskulinity jako nedílnou součást uvažování o genderu, který je až příliš často v publikacích věnovaných úvodu do této problematiky představován především skrze otázky spojené s postavením žen a konstruováním femininity.

Kniha *Gender and everyday life* v současné době představuje jeden z posledních pokusů o přehledovou publikaci nabízející komplexní úvod do studia genderu. Zároveň, jak naznačuje v předmluvě editor série, se jedná o publikaci, která se studia genderu snaží zasadit do kontextu současných globálních změn. V této souvislosti je proto zajímavé se na ni podívat i z hlediska toho, jaké poselství o stavu genderových studií a vědě o genderu vlastně přináší. Pohled na knihu Mary Holmes a další publikace podobného charakteru totiž poukazuje na ustavení kánonu studia genderu vycházejícího ze sociologické tradice (v českém prostředí se jedná o pouhé dvě publikace nabízející úvod do studia genderu – překlad již zmiňované knihy *Pohlaví, gender a společnost* Ann Oakleyové (2000), která byla poprvé vydána již v roce 1972 a kniha Claire M. Renzetti a Daniela J. Currana (2003) *Ženy, muži a společnost* vydané v originále v roce 1999). Na tomto místě je přitom důležité uvést, že ve všech případech se jedná o knihy vycházející z tradice sociálních věd a často jsou určeny spíše studujícím sociologie či jí příbuzných věd než studujícím samostatného oboru genderových studií. Práce Mary Holmes, stejně tak jako další zmiňované publikace, používají sociologickou terminologii a často odkazují na „klasiky“ sociologie (Parsons, Weber). Podobně zaměřené knihy určené pro studující samostatného oboru genderových studií si kladou často odlišné otázky a vychází z jiného pojetí obsahu studia genderu (srovnej například CRANNY-FRANCIS, Anne et al., 2003).

I přes to, že práci Mary Holmes a ostatní u nás dostupné publikace dělí desítky let, pohled na témata, strukturu jejich řazení a způsob argumentace je až nápadně podobný (srovnání se nabízí i v případě kapitoly o genderu a sexualitě z dnes již „kanonizované“ učebnice *Sociologie* Anthony Giddense). Všechny zmiňované publikace představují problematiku genderu prostřednictvím cesty od dichotomie genderu a pohlaví, přes téma ambivalentnosti biologického pohlaví (s odkazem především na jeho různé roviny a existenci řady tzv. odchylek), teorii genderové socializace, často s důrazem na etnometodologické přístupy k tématu genderových nerovností a úvahám nad budoucím

vývojem genderových rolí. Není mým cílem zpochybňovat tuto „cestu“, kterou čtenáři při seznamování se s konceptem genderu obvykle procházejí. Zmiňovaná struktura kapitoly má bezesporu svůj význam a sleduje jasnou argumentační linku. Toto ustálené „vyprávění“, které zdá se s pohledem na knihu Mary Holmes, s úspěchem přetrvává přes několik desetiletí, svědčí o fungování jistého kánonu genderu, alespoň co se týče sociologických orientovaných publikací. Tento fakt můžeme na jednu stranu vnímat jako nezpochybnitelný úspěch etablování studia genderu v rámci sociálních věd. Na druhou stranu nás ale nutí k zamyšlení se nad současným směřováním studia genderu, které se vždy vyvíjelo v úzkém sepětí s hnutím feminismu, bez něhož by nejenže koncept genderu nevznikl, ale byl by vůbec obtížně myslitelný.

Ačkoliv se v současné době studia genderu etablovala jako samostatný obor či jako nedílná součást jiných oborů jako je například sociologie, návaznost na proudy feministického myšlení je v nich stále patrná. Tuto tradici ostatně sleduje i kniha Mary Holmes. Bylo to přitom především feministické hnutí, které přineslo silnou kritiku základů (sociálně)vědních disciplín právě prostřednictvím zpochybňování jejich kánonů. Slovo kánon původně odkazovalo k nařízení církve. V souvislosti s produkcí vědeckého kánonu vystupuje jako ztělesnění toho, co je v dané oblasti považováno za důležité. Stává se tak měřítkem kvality, která je „zakonzervována“ prostřednictvím neustálého opakování v rámci učebnic a učebního kurikula. Jak se zmiňuje Anne Witz a Barbara L. Marshall (2004: 2), zpochybňování vědeckého kánonu je zásadní součástí feministické kritiky androcentricky založené sociologie. Ačkoliv tato kritika mířila v prvních fázích především k poukazování na neviditelnost žen jako významných postav (sociologického) myšlení i subjektů studia, dnes je tato kritika vnímána především jako dekonstrukce ideje objektivní vědecké zkoumání. Kritika vědeckých kánonů je tak především vedena snahou odhalit historickou a sociální zakotvenost produkovaného vědění, které nejenom určitý společenský řád popisuje, ale také přispívá k jeho reprodukci. Je tak jistou ironií, že pohled na vývoj publikací usilujících o představení studia genderu v rámci sociálních věd, v rámci nichž kniha Mary Holmes představuje jeden z posledních pokusů, jasně poukazuje na ustavení určitého „gendrového kánonu“. Tuto skutečnost přitom můžeme vnímat dvojnásobně. Jak upozorňuje Robert Connell (1997), prostřednictvím kánonu se vytváří mezi akademiky a studujícími forma společného jazyka a identity, referující ke sdíleným zdrojům poznání. V tomto ohledu tak ustálený „příběh kolem genderu“ umožňuje vybudování podobných referenčních rámců a napomáhá tak úspěšnému etablování studia genderu v rámci sociálních věd. Na druhou stranu ale, jak dále pokračuje Robert Connell, kánon nejenom zveličuje význam určitých velkých postav a problémů, ale také diskredituje to, co kanonizováno není (CONNELL, Robert 1997).

Ustálený způsob „vyprávění o genderu“ tak snadno uzavírá cesty k dalším otázkám, některé problémy privilejuje (například genderovou socializaci), jiné upozaduje (například vztah genderu a sexuality). Vzájemný vztah mezi konstrukcí genderu, etnicity (rasy) a třídou a nerovnosti z nich vyplývající jsou tak dnes nedílnou součástí

podobně zaměřených publikací (včetně práce Mary Holmes). Na druhou stranu otázky vzájemné interakce mezi genderem a věkem jsou často marginalizované či dokonce neviditelné. V souladu s feministickou kritikou vědeckých kánonů je proto potřeba dívat se tyto publikace ne jen skrze prizma toho, co obsahují, ale také jaká témata vypadávají z jejich zorného úhlu. Z pohledu epistemologických a teoretických východisek genderových studií se tak ustavení kánonu genderových studií jeví jako poměrně ambivalentní úspěch.

HOLMES, Mary (2009): *Gender and Everyday life*. London: Routledge.

Literatura:

- CONNELL, Robert (1997): *Why is classical theory classical*. *American Journal of Sociology* 102 (6): 1511–1557.
 CRANNY-FRANCIS, Anne, Wendy WARING, Pam STAVROPOULOS a Joan KIRBY (2003): *Gender studies. Terms and debates*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
 HOLMES, Mary (2009): *Gender and Everyday life*. London: Routledge.
 OAKLEY, Ann (2000): *Pohlaví, gender, společnost*. Praha: Portál.
 RENZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN (2003): *Ženy, muži a společnost*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
 WITZ, Anne a Barbara L. MARSHALL (2004): Introduction: feminist encounters with sociological theory, in Marshall, Barbara L. a Anne Witz eds. *Engendering the social. Feminist encounters with sociological theory*, s. 1–17 In Maidenhead: Open University Press.